

**СТАНІСЛАВ СТОЯЛОВСЬКИЙ ТА ЙОГО РОЛЬ
У СТАНОВЛЕННІ ПОЛЬСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКОГО РУХУ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)**

У статті проаналізовано діяльність засновника польського суспільно-християнського руху о. Станіслава Стояловського, досліджено його роль у політичних процесах Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: С.Стояловський, суспільно-християнський рух, селянські партії, Галичина.

В статье проанализирована деятельность основателя польского общественно-христианского движения о. Станислава Стояловского, исследованы его роль в политических процессах Галичины в конце ХІХ – начале ХХ в.

Ключевые слова: С.Стояловський, общественно-христианское движение, крестьянские партии, Галичина.

The article analyzes the work of the founder of the Polish social-christian movement Stanislaw Stoyalovsky investigated its role in the political processes of Galychyna in the late ХІХ – early ХХ century.

Key words: S. Stoyalovsky, social-christian movement, peasant party, Galychyna.

Постановка проблеми. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у слов'янських землях Австро-Угорщини відбуваються значні політичні, соціальні і культурні зміни, пов'язані з процесом поглиблення кризи дуалістичної монархії. Для Польщі, однією з найзначніших областей Габсбурзької імперії, характерною була докорінна зміна партійно-політичного життя, поява нових ідеологічних течій і реорганізація вже існуючих.

Кінець ХІХ ст. став переломним моментом в історії Католицької церкви. У багатьох європейських країнах утворюються партії та організації клерикального спрямування. Не стали винятком і польські землі.

Актуальність досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що серед визначних діячів польського суспільно-політичного руху в Галичині чільне місце посідає о. Станіслав Стояловський – харизматична і суперечлива постать, ідеї якого були популярними упродовж останніх десятиліть ХІХ – початку ХХ ст.

Основна мета публікації – дослідити діяльність Станіслава Стояловського на чолі польського селянського та суспільно-політичного рухів упродовж кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Аналіз актуальних досліджень. Постать С.Стояловського знайшла своє відображення у іноземній, насамперед, польській історичній літературі. Дослідженню його громадсько-політичної діяльності присвячені праці Й.Конєфала [8], А.Кудлачика [9], о.Й.Майки [12], С.Палача [13], Й.Шафліка [18].

У контексті вивчення антисемітизму в Галичині діяльність С.Стояловського проаналізували німецькі вчені Т.Бухен [5] та К.С.Джобст [7], американський історик Д.Уновскі [19].

Слід виокремити працю німецької дослідниці А.Стаудахер [15], у якій автор на основі архівних джерел та опублікованих матеріалів зуміла прослідкувати еволюцію поглядів С.Стояловського, проаналізувати його діяльність на чолі селянського та суспільно-християнського рухів Галичини.

Основу джерельної бази дослідження становлять матеріали Центрального державного історичного архіву України у м.Львові, ф.146 «Галицьке намісництво» [2-3], праці С.Стояловського [4; 16-17], а також епістолярна спадщина його сучасників, зокрема листи до лідера соціал-демократичної партії Галичини І.Дашинського [6].

Виклад основного матеріалу. С.Стояловський народився 15 травня 1845 р. поблизу Львова у небагатій дворянській родині. Освіту отримав у Перемишлянській та Львівській гімназіях. У 1863 р. вступив до єзуїтського коледжу у Кракові, де отримав знання з філософії та теології.

С.Стояловський став священником-єзуїтом у 25-річному віці, проте вже через п'ять років він став парафіяльним священником у Львові. Як він зазначав, що цей крок зробив, щоб бути ближчим до сім'ї. Проте пізніше зізнався, що був обмежений жорсткою релігійною дисципліною [14].

У 1875 р. С.Стояловський придбав два збанкрутілі часописи «Wieniec» («Вінок») і «Pszczolka» («Бджілка»), які використовував для поширення польського патріотизму, католицизму та критики соціальної несправедливості. Упродовж двох років тираж цих видань зріс до 4500 примірників, що було непоганим результатом, враховуючи, що значна частина селян була неписьменною. Видання часописів було справою дорогою. Часто публікації С.Стояловського конфісковували, що призводило до значних фінансових витрат. У них він закликав до співпраці у купівлі насіння та

сільськогосподарської техніки, використання хімічних добрив.

Оскільки 77% сільського населення Галичини були неписьменними, то С.Стояловський намагався впровадити свої ідеї за допомогою виступів на демонстраціях. У зв'язку з чим представники консервативного крила польського політикуму називали його «демагогом в рясі» [15, s.169]. У вересні 1877 р. він вперше публічно виступив на демонстрації у Львові.

Починаючи з 70-х рр. XIX ст. він організовував селянські паломництва до святих місць. Зокрема, у 1877 р. здійснено паломництво в Рим, у 1879 р. – до гробниці св. Станіслава у Кракові. У 1883 р. відбулися збори на честь 200-річчя перемоги польських військ над османами, у яких прийняло участь близько 12 тис. осіб.

Ідея заснування сільськогосподарських кооперативів наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. XIX ст. пропагувалася в основному у двох часописах С.Стояловського. У 1878 р. він заснував «Товариство народної освіти та праці» та закликав селян створювати власні магазини та сільськогосподарські кооперативи, з метою протидії «єврейському домінуванню у сільському економічному житті» [11]. Упродовж 15 років це товариство сприяло створенню понад 500 нових магазинів та близько 900 кооперативів, які налічували понад 40 тис. членів [15, s.169].

Слід зазначити, що С.Стояловський вважав монархію найдосконалішою формою правління. У той же час він був противником надмірного зміцнення повноважень центральної влади. Ймовірно, спостерігаючи за збільшенням бюрократичного апарату в Австро-Угорщині, він зауважував, що держава не прислухається до ініціатив знизу, руйнує дух самостійності, творчості окремих осіб. Таким чином постулюється, згідно з основоположним для католицького соціального вчення принципом, субсидіарності, скорочення втручання держави в справи приватних осіб. Окрім того, С.Стояловський не заперечував значення дворянства, підкреслюючи його виключно важливу роль, як «резервуару національних традицій, звичаїв та віри» [11]. Незважаючи на те, що С. Стояловський гостро критикував він шляхту і дворянство за егоїстичність та лінощі, однак бачив потребу їх існування як особливих станів. Диференціювання, на його думку, не уповноважує їх до експлуатації нижчих класів. Між існуючими класами, на думку С.Стояловського, повинна запанувати не боротьба, а мир і співробітництво [11].

Діяльність С.Стояловського почала турбувати владу після його обрання до міської ради Львова у 1880 р. Він виступав за розширення виборчих прав та фінансування урядом програм подолання бідності у сільській місцевості Галичини. У 1888 р. влада намагалася примусити його мовчати за допомогою сфабрикованих звинувачень у корупції. о. С.Стояловського вперше позбавили волі на шість місяців. Загалом за своє життя його 27 разів арештовували (дев'ять років провів за ґратами). Польський дослідник Й.Шафлік підрахував, що від початку політичної кар'єри до 1907 р. С.Стояловський притягався до адміністративної та кримінальної відповідальності 212 разів [18, s.16]. Ув'язнення не дало йому змоги прийняти участь у виборах до Галицького сейму 1889 р. Проте, завдяки активній участі С.Стояловського у передвиборчій кампанії, чотирьох його прихильників обрано депутатами і вони змогли організувати у парламенті католицько-народний клуб з гаслом «вірності церкві, любові до Батьківщини, праці для людей». Цей клуб став основою для утворення у 1893 р. селянської партії «Зв'язку Стронніцтва Хлопського» (ЗСХ). Офіційно як політична партія ЗСХ почав діяти 3 липня 1893 р. Його роботою керували Ян та Станіслав Поточки, які заявляли, що їх партія є виразником польського селянства на засадах «релігійних та національних» [2, арк.5].

У 1894 р. відбувся розрив між ідеологом партії С.Стояловським та її керівництвом. С.Стояловський, будучи прихильником розповсюдження клерикальних ідей серед селянства у цьому ж році заснував «Товариство християнсько-людове», яке ставило за мету «практичне використання християнства з огляду суспільного», оборону та підтримку духовних прав «християнської людності» [3, арк.5]. Цю організацію, безумовно, можна вважати першою, що мала суспільно-християнський характер. Одночасно вона відповідала принципам «християнської демократії» в дусі енцикліки папи Лева XIII «*Graves de communi*» («Про небезпеки для суспільства» – А.К.). Дж. Тоніоло підкреслював, що «християнська демократія це суспільний порядок, в якому всі сили соціальні, правові і економічні у мірі своєї ієрархії співпрацюють для загального блага аби досягнути кінцеву мету – переважну користь для нижчих класів» [11].

У 1895 р. утворено «Стронніцтво людове», серед засновників якого були люди різних політичних поглядів. Зокрема, до керівних органів партії входили С.Стояловський, польські демократи К.Леваковський та Г.Ревакович, національні демократи Е.Адам та Т.Дверніцький, а також селяни-людовці В.Стренк та Я.Бойко. Очолював партію Ян Стапінський. Програмні документи «Стронніцтва Людового» мали демократичний характер і ставили за мету успіх на виборах [1, с.41]. Проте вже у грудні 1895 р. стався розкол в партії між Я.Стапінським та С.Стояловським [8, s.41].

У 1896 р. С.Стояловський заснував власну партію – «Стронніцтво Християнсько-Людове» [10, s.5], програма якого, сформульована у передвиборчій відозві 1897 р., проголошувала новостворену організацію своєїрідною клерикально-селянською партією, висувачи достатньо радикальні вимоги, близькі до соціалістів, – ліквідацію станів, запровадження усіх демократичних свобод. Варто відзначити, що С.Стояловський кілька разів побував у Відні для обговорення співпраці з Християнсько-соціальною партією, перш ніж заснувати власну партію. Основною метою партії було відновлення «закону Христового» у політичному та соціально-економічному житті, а також спрямувати зусилля для допомоги найбіднішим верствам населення. Специфікою партії С.Стояловського у порівнянні з іншими аналогічними європейськими утвореннями, такими як Християнсько-соціальна партія К.Люгера, було те, що вона зосередила свою діяльність на селянах. Цьому є логічне пояснення, оскільки Галичина на кінець XIX ст. значно поступалася іншим регіонам імперії щодо промислового розвитку, а переважна більшість населення була задіяна в аграрному секторі. Партія була орієнтована на селянський електорат у боротьбі проти свавілля дворянства, чиновників, католицької ієрархії та євреїв. С.Стояловського звинувачували у тому, що він використовував антисемітизм як політичний інструмент проти своїх конкурентів [19, s.418]. На ці звинувачення він відповів у одному з виступів у парламенті. Зокрема, він зазначив, що його партія не сповідує расової чи конфесійної ненависті, а бореться проти капіталізму та згубного впливу євреїв на населення Галичини. Також С.Стояловський відмітив, що у краї проживає значна кількість бідних пригноблених євреїв, на захист яких стала його партія [15, s.197]. Окрім селян, електоратом партії були і робітники, зокрема у Сілезії. С.Стояловський вимагав захисту для робітників, зокрема права на працю, 8-годинний робочий день, справедливую оплату праці, право на відпочинок в неділю тощо.

Напередодні виборчої кампанії 1897 р. С.Стояловський уклав угоду з соціал-демократами, погодившись з тим, що вони будуть концентрувати увагу в містах, а він – у селах [7].

Співпраця з соціал-демократами базувалася на критиці політичної, економічної та церковної еліти Галичини, підтримки заходів, щодо поліпшення життя селян. На початку січня 1897 р. С.Стояловський писав лідеру галицьких соціал-демократів І.Дашинському, що «тільки Євангелія відділяє його від соціал-демократичної партії» [6, s.25]. В результаті цього альянсу та публічної критики влади С.Стояловського відлучили від церкви.

Соціал-демократи сподівалися, що популярність священика серед селянства допоможе їм закріпитися у сільській місцевості. У результаті цього альянсу партія С.Стояловського отримала 6 мандатів у рейхсраті, більше ніж дві інші селянські партії разом. Проте ця співпраця тривала недовго. С.Стояловський розпочав процес примирення з католицькою церквою та галицькими консерваторами. Восени 1897 р. анафема, винесена йому, була скасована, а на сторінках партійної преси С.Стояловського соціал-демократична партія різко критикувалася.

У 1898 р. утворена нова організація – Польська партія Центру. Основними цілями цього утворення були захист сім'ї, віри та робочого класу. Через кілька років внаслідок непорозумінь між о. Л.Пастором та С.Стояловським Польська партія Центру перестала існувати. У той же час о. С.Стояловський зближується з національними демократами. Зокрема, у 1909 р. у Віденському парламенті сформовано блок партій під назвою Національна народна асоціація.

Останні роки свого життя С.Стояловський провів у Кракові. Помер 23 жовтня 1911 р. від раку шлунку та похований на Раковіцькому цвинтарі. У траурній церемонії прийняли участь тисячі людей, а на надгробній плиті викарбувано напис «Ks. Stanisław Stojalowski, obrońca ludu polskiego, ur. 15 maja 1845 zm. 23 października 1911 r. Wiecznie wdzięczny lud polski» («о. Станіслав Стояловський, захисник польського народу. 15 травня 1845 – 23 жовтня 1911 р. Польський народ вічно вдячний») [11].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, С.Стояловський був активним учасником польського національного відродження, його діяльність отримала підтримку серед сільського населення, де він завоював значну популярність у зв'язку з організацією паломництв до святих місць, демонстрацій, створення селянських сільськогосподарських кооперативів і виборчих селянських комітетів. Діяльність С.Стояловського на чолі польського селянського та суспільно-політичного рухів була неоднозначною. З одного боку, він все життя присвятив боротьбі за покращення рівня життя селян та робітників, а з іншого – використовував для цього різноманітні засоби, дуже часто радикальні, такі як антисемітизм та розпалювання міжнародної ворожнечі. Постать С.Стояловського можна вивчати у контексті дослідження суспільно-християнського руху слов'янських народів Австро-Угорської імперії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ ст. (1902-1914) / Юрій Михальський. – Львів: Каменяр, 2002. – 166 с.
2. Центральний державний історичний архів України, м.Львів (ЦДІАУ, м.Львів), ф.146, оп.58, спр.388, арк.5.
3. ЦДІАУ, м.Львів, ф.146, оп.58, спр.390, арк.5.
4. [Stojałowski, Stanisław]. Słowo chłopskie na Słowo biskupie, napisał Włościanin z nad Sanu. Czasy: Biblioteczka – Wieńca i Pszczółki, 1894.
5. Buchen T. Learning from Vienna Means Learning to Win”: the Cracovian Christian Socialsand the ‘Antisemitic Turn’ of 1896 / Tim Buchen // Quest. Issues in Contemporary Jewish History. Journal of Fondazione CDEC”, n.3 July 2012. – Режим доступу: www.quest-cdecjournal.it/focus.php?id=302.
6. Daszyński I. Pamiętniki. – Tom I / Ignacy Daszyński. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1957.
7. Jobst K. S. Die antisemitischen Bauernunruhen im westlichen Galizien 1898. Stojałowski und die polnischen Sozialdemokraten / Kerstin S. Jobst // Zwischen Abgrenzung und Assimilation. Deutsche, Polen und Juden. Schauplätze ihres Zusammenlebens von der Zeit der Aufklärung bis zum Beginn des Zweiten Weltkrieges, eds. Robert Maier, Georg Stöber. – Hannover: Hahn, 1996. – S.139-150.
8. Konefał J. Katolicko-ludowe organizacje polityczne w zaborze austriackim na przełome XIX i XX stulecia // Chłopi-Narod-Kultura. – T.2: Działalność polityczna ruchu ludowego / Pod red. S.Dąbrowskiego. – Rzeszów, 1996. – S.34-45.
9. Kudłaszyk A. Ksiądz Stanisław Stojałowski: studium historyczno-prawne / Kudłaszyk Andrzej. – Wrocław: Dolnośląskie Wydaw. Edukacyjne, 1998. – 82 s.
10. Kuś J. Działalność społeczno-polityczna księdza Stanisława Stojałowskiego w latach 1895-1903 / J.Kur // Roczniki dziejow ruchu ludowego. – T.27. – 1992. – S.5-18.
11. Łętocha R. Ks. Stanisław Stojałowski – obrońca ludu polskiego / dr hab. Rafał Łętocha // Режим дуступу до джерела: <http://nowyobywatel.pl/2012/04/13/ks-stanislaw-stojalowski-obronca-ludu-polskiego/>
12. Majka J. Katolicka Nauka Społeczna. Studium historyczno-doktrynalne / Ks. Józef Majka. – Rzym – Lublin, 1987. – 240 s.
13. Pałach S. Ksiądz Stanisław Stojałowski: obrońca ludu polskiego. / Pałach Stanisław. – Marki: Michalineum, 1999. – 109 s.
14. Porter-Szücs B. Faith and Fatherland: Catholicism, Modernity, and Poland. / Brian Porter-Szücs. Oxford University Press, 2011. // Режим доступу: <http://www.history.lsa.umich.edu/652/Readings/Faith%20and%20Fatherland.pdf>
15. Staudacher A.L. Der Bauernagitator Stanisław Stojałowski. Priester, Journalist und Abgeordneter zum Österreichischen Reichsrat / Anna L. Staudacher // Römische Historische Mitteilungen. – 25 (1983). – S.165-202.
16. Stojałowski S. Nasze stosunki i stronnictwa religijne / Stojałowski Stanisław. – Kraków: Czas, 1972.
17. Stojałowski S. W obronie prawdy: słowo do ludu polskiego przed wyborami / Stojałowski Stanisław. – Lwów, 1907.
18. Szaflik J.R. Ksiądz Stanisław Stojałowski – Prekursor ruchu ludowego / Józef Ryszard Szaflik, // Działalność polityczna ruchu ludowego t. 2, Rzeszów 1996. – S.13-21.
19. Unowsky D. Peasant Political Mobilization and the 1898 anti-Jewish Riots in Western Galicia / Daniel Unowsky // European History Quarterly. – 2010. – 40(3). – S.412-435.